

Погромський В.О.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРНА ПРЕСА КАНАДИ ПРО ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ У РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАХ ЗА ЧАСІВ ГОЛОДУ 1921–1923 РОКІВ

У статті аналізується стан української діаспорної преси Канади на початку 20-х рр. ХХ ст. у контексті висвітлення розгортання діяльності Американської адміністрації допомоги на теренах колишньої Російської імперії, що опинилися під контролем більшовиків. Діяльність Американської адміністрації допомоги була пов'язана із наданням допомоги голодуючому населенню Радянської Росії й інших радянських республік за часів голоду 1921–1923 рр. В українській діаспорній періодиці мала місце досить значна інформаційна компанія з висвітлення діяльності Американської адміністрації допомоги. Основним осередком друку україномовних газет у Канаді стало місто Вінніпег, де виходило п'ять періодичних видань. Перше згадування про діяльність Американської адміністрації допомоги на підконтрольній більшовикам території з'явилося в україномовній пресі Канади на початку серпня 1921 р., і з кожним наступним місяцем контент, що стосувався Американської адміністрації допомоги, мав тенденцію до збільшення. Українські діаспорні видання Канади відіграли значну роль у справі інформування української громади Північної Америки щодо подолання голоду 1921–1923 рр. Сьогодні відомості, наявні в цих інформаційних виданнях, є цінним джерелом у галузі дослідження діяльності американських філантропічних організацій за часів голоду 1921–1923 рр. у Союзі Радянських Соціалістичних Республік.

Ключові слова: Американська адміністрація допомоги (АРА), голод 1921–1923 рр., україномовна преса Канади, допомога голодуючим, українська діаспора Канади.

Постановка проблеми. Початковий період панування більшовиків на територіях колишньої Російської імперії був насичений різноманітними утопічними політико-економічними експериментами. Ці радикальні нововведення були зумовлені доктриною побудови комунізму та розбудови класового суспільства, а також революційною доцільністю. Значна кількість цих експериментів мала вкрай негативний характер. Все це, разом із несприятливими погодно-кліматичними умовами на значній території губерній, призвело до розгортання масштабної катастрофи – голоду 1921–1923 рр. Особливістю боротьби з голодом і його наслідками була допомога світової спільноти та міжнародних гуманітарних організацій. Серед них особливе місце належить Американській адміністрації допомоги (American Relief Administration (далі – АРА)), яку очолював Герберт Кларк Гувер, який надалі став 31 Президентом Сполучених Штатів Америки (далі – США).

Досить уважно за подіями у країні рад стежила діаспорна спільнота. Значною активністю відзначалася українська емігрантська громада

в Канаді. З огляду на компактність проживання українців у Канаді, їхню згуртованість і організованість, діаспора Канади мала у своєму розпорядженні декілька періодичних видань, які активно висвітлювали діяльність допомогових організацій із подолання голоду 1921–1923 рр., особливу увагу приділяючи діяльності АРА на більшовицьких теренах.

Саме цим фактом зумовлено вибір теми наукового пошуку запропонованої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи історіографічний доробок, варто наголосити на тому, що в поданому формулюванні наукова проблема не була досліджена як вітчизняними науковцями, так і закордонними істориками.

Значення української діаспорної періодици як джерела дослідження діяльності філантропічних організацій за часів голоду 1921–1923 рр. згадується лише контекстно, у межах більш широких досліджень. Однією з основних робіт, присвячених висвітленню й оприлюдненню інформації, що містилася в українських газетах Канади, є збірка документів, упорядкована представником діа-

спорної історичної школи Канади Романом Сербіним «Голод 1921–1923 рр. і українська преса в Канаді» [1]. У ній автор не акцентує окремої уваги на діяльності Американської адміністрації допомоги. Він не виокремлює та не консолідує періодичні джерела в цьому ракурсі. Ще одна публікація, що опосередковано згадує діяльність АРА, яка висвітлювалася діаспорною періодикою в Канаді, є науково-популярна стаття Ігоря Бігуна «На поміч рідній землі. Голод 1921–1923 рр. і українська преса Канади» [2]. Основним її недоліком є саме науково-популярність і відсутність чітких посилань на використані в тексті джерела.

Постановка завдання. Основним завдання представленої наукової публікації є аналіз матеріалу, присвяченого діяльності Американської адміністрації допомоги, на сторінках україномовних періодичних видань Канади 20-х років ХХ ст. Основний акцент робиться на газети 1921 р. видання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що осередком друку періодичних видань українців у Канаді стало місто Вінніпег. У міжвоєнний період тут концентрується українська діаспорна інтелігенція. Після Першої світової війни в Канаді налічувалося 5 основних діаспорних часописів. Ці газети мали різне політичне забарвлення та подавали ворогуючі між собою ідеологічні та світоглядні позиції. Чотири газети належали до проукраїнського національного середовища. Вони друкувалися раз на тиждень: у вівторок виходив «Канадійський ранок», у середу «Канадійський українець» і «Український голос», а в четвер – загальногромадський «Канадійський фермер». Їх єднано вороже ставлення до радянської влади на підконтрольних більшовикам територіях колишньої Російської імперії.

Часопис «Українські робітничі вісті» мав про-радянську позицію, він виходив двічі на тиждень. Ці видання виходили українською мовою. Досліджуючи україномовну пресу Канади, необхідно зазначити її насиченість фактами про голод 1921–1923 рр. Інформацію досить часто передруковували із провідних газет США, які активно насичували свої сторінки відомостями про діяльність АРА на підконтрольних більшовикам територіях, публікували відомості зі звітів міжнародних і українських гуманітарних організацій та установ, повідомлення радянських і західних урядів, репортажі радянських журналістів, особисті листи від емігрантів, що мали родичів на ворожих голодом територіях, і свідчення емігрантів, яким вдалося вирватися з голодуючих регіонів.

Однею з перших згадок у канадській діаспорній пресі була інформація про те, що перед подальшою дискусією щодо обсягів допомоги та її видів голова АРА Герберт Гувер зажадав від більшовиків негайного звільнення всіх громадян США, що були ув'язнені в радянській Росії. Ця замітка виходить у газеті «Українські робітничі вісті» від 3 серпня 1921 р. [3]. У цьому ж номері було надруковано умови, за якими АРА погоджувалася на роботу в більшовицькій Росії [4]. З'являються в канадській пресі перші відомості і про переговори між представником АРА Уолтером Брауном із представниками більшовиків у Ризі [5].

Одразу після укладання Ризької угоди між радянською Росією й Американською адміністрацією допомоги діаспорний часопис Канади «Українські робітничі вісті» зазначає: «Договір між США та Росією підписано. З російської сторони підпис поставив Максим Літвінов, від представників АРА – Волтер Браун» (укр.) [6]. Газета «Український голос» від 31 серпня 1921 р. містить першу згадку в канадській діаспорній пресі про початок діяльності АРА в Росії та надання конкретної допомоги, починаючи із 24 серпня: «<...> Першу поміч у харчах для голодної Росії вислано <...> Тисячу тон різних харчів вислано до Петрограда, 2 500 тон – до Москви для подальшого відправлення в Поволжя. Разом із допомогою до Росії вирушило 30 осіб персоналу АРА» (укр.) [7]. У середині вересня з'являються відомості про відкриття першої їдальні АРА в Петрограді: «9 вересня 1921 р. організовано харчування 200 дітей Петрограда. Харчування складалося з рисового пудингу, какао та білого хліба» (укр.) [8].

Ще одна україномовна канадська газета «Канадський фермер» у номері від 27 жовтня 1921 р. повідомляє про відкриття перших їдалень АРА в Петрограді, Москві, Самарі й основних містах Поволжя [9]. У цьому ж номері газети було надруковано докладну інформацію щодо розгортання через мережу складів АРА програми відправки речових і харчових посилок для нужденних у голодуючі регіони. Українську громаду Канади було поінформовано, що не обов'язково самостійно купувати та відправляти посилку, варто лише сплатити вартість вмісту пакунка, що становив 10, 20, 30, 40 чи 50 доларів США, та надати інформацію про отримувача та його адресу. Виходячи з наданої суми, формувався пакунок, який або доставлявся на адресу отримувача, або його можна було забрати особисто на складах, що працювали в Петрограді, Москві, Самарі, Сибірську, Саратові, Києві та в Одесі. Єдиною осо-

бливістю такої схеми було те, що чверть коштів направлялася на гуманітарну підтримку голодуючих. Якщо ж протягом 90 днів посилку не вдавалося вручити або адресат не проживав за вказаною адресою, то кошти поверталися в повному обсязі відправнику [10].

Таку інформацію щодо можливості відправки посилок у голодуючі регіони розмістила на своїх сторінках і прокомуністична газета «Українські робітничі вісті». Уточнюючи, що сплата вартості посилок здійснюється переказом – «фуддрафтсом» вартості посилок на адресу штаб-квартири АРА. Також було розміщено більш широкий перелік населених пунктів, де розташовані склади для видачі посилок – «В Україні: Київська губернія – Біла Церква, Бердичів, Білополе, Богуслав, Черкаси, Ільниць, Київ, Козятин, Лисянка, Липовець, Маринівка, Нові Прилуки, Погребисьце, Радомшель, Шпола, Сквіра, Самгородок, Сміла, Тараща, Умань, Вишнівка, Звенигородка. Подільська губернія – Бершад, Брацлав, Чорний Острів, Гайсан, Каменець-Подільський, Літин, Межибож, Могилев-Подільський, Немирів, Полонне, Проскурів, Шпиків, Стражівка, Томашпіль, Тульчин, Вінниця, Жмеринка. Чернігівська губернія – Чернігів та Ніжин. Волинська губернія – Ізяслав, Кошельні, Новгород-Волинський, Овруч, Славочна, Старокопачин, Житомир. На території інших губерній України – Бахмут, Балта, Херсон, Миколаїв, Харків, Кременчук, Луганськ, Первомайськ, Полтава, Тирасполь, Єлисаветград, Катеринослав, Юзівка (сучасний Донецьк). На території Білорусі – Бобруйськ, Борисів, Ігумень, Гомель, Мінськ, Мозир, Полоцьк, Луцьк, Вітебськ» (укр.) [11].

Висновки. Такими були відомості про діяльність АРА, розміщені в канадській україномовній діаспорній пресі за 1921 р.

Варто зазначити, що 1921 р. став роком, коли Американську адміністрацію допомоги було допущено для роботи на територіях, контрольованих більшовиками, розгортання її діяльності супроводжувалося певними перепонами з боку радянського бюрократичного апарату, досить ворожим ставленням представників регіональної влади. Ігри в «незалежність» з боку уряду радянської України призвели до того, що в 1921 р. АРА не мала можливості повноцінно надавати допомогу нужденним українцям. Однак було розгорнуто програму з відправки речових і харчових посилок з утворенням значної мережі складів, де їх можна було отримати. Те ж саме стосувалося і діяльності в радянській Білорусі, де основні зусилля АРА були спрямовані на посилкову кампанію, підтримку біженців із голодуючих регіонів Росії та надання медичної допомоги.

Канадська україномовна преса в процесі висвітлення гуманітарної місії АРА фактично поділилася на два табори – один був представлений виданнями патріотичного забарвлення, які вкрай скептично ставилися до більшовиків, інший табір фактично був прокомуністичним – це стосувалося газети «Українські робітничі вісті». У цьому виданні інформація, що передруковувалася з радянської преси, фактично ніколи не підлягала критичному осмисленню. Загалом, українські діаспорні видання Канади відіграли значну роль у справі інформування української громади Північної Америки про подолання голоду 1921–1923 рр. На даний час відомості, що наявні в цих інформаційних виданнях, є цінним джерелом щодо дослідження діяльності американських філантропічних організацій за часів голоду 1921–1923 рр. у Союзі Радянських Соціалістичних Республік.

Список літератури:

1. Сербин Р. Голод 1921–1923 і українська преса в Канаді. Торонто; Київ, 1992. 704 с.
2. Бігун І. На поміч рідній землі. Голод 1921–1923 рр. і українська преса Канади. Українська правда. Історична правда. Канадіана. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2017/03/2/149578/>.
3. Росія прийняла пропозиції Гувера. Українські робітничі вісті. Канада, Вінніпег. 1921. 3 серпня.
4. Условія Гувера. Українські робітничі вісті. Канада, Вінніпег. 1921. 3 серпня.
5. З країни пошести і голоду. Канадський українець. Канада, Вінніпег. 1921. 10 серпня.
6. Договір між Америкою і Росією в справі несення помочі голодуючим підписано. Українські робітничі вісті. Канада, Вінніпег. 1921. 24 серпня.
7. Перша поміч для голодуючих Росії. Український голос. Канада, Вінніпег. 1921. 31 серпня.
8. Перша американська пожива для дітей в Петрограді. Українські робітничі вісті. Канада, Вінніпег. 1921. 14 вересня.
9. З допомогою акції в Європі. Канадський фермер. Канада, Вінніпег. 1921. 27 жовтня.
10. Посилка харчів в Росію. Канадський фермер. Канада, Вінніпег. 1921. 27 жовтня.
11. Посилка харчових посилок до рад. України і сов. Росії. Українські робітничі вісті. Канада, Вінніпег. 1921. 30 листопада.

УКРАИНСКАЯ ДИАСПОРНАЯ ПРЕССА КАНАДЫ О НАЧАЛЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АМЕРИКАНСКОЙ АДМИНИСТРАЦИИ ПОМОЩИ В СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛИКАХ ВО ВРЕМЕНА ГОЛОДА 1921–1923 ГОДОВ

В статье анализируется состояние украинской диаспорной прессы Канады в начале 20-х гг. XX ст. в контексте освещения развертывания деятельности Американской администрации помощи (АРА) на территориях бывшей Российской империи, которые оказались под контролем большевиков. Деятельность Американской администрации помощи была связана с оказанием помощи голодающему населению Советской России и других советских республик во времена голода 1921–1923 гг. В украинской диаспорной периодике развернулась значительная информационная компания по освещению деятельности Американской администрации помощи. Основным центром печати украиноязычных газет в Канаде стал город Виннипег, где печаталось пять периодических изданий. Первое упоминание о деятельности Американской администрации помощи на подконтрольной большевикам территории появилось в русскоязычной прессе Канады в начале августа 1921 г., и с каждым последующим месяцем информация, касающаяся Американской администрации помощи, имела тенденцию к увеличению. Украинские диаспорные периодические издания Канады сыграли значительную роль в деле информирования украинского общества Северной Америки о шагах по преодолению голода 1921–1923 гг. Сегодня сведения, имеющиеся в этих информационных изданиях, является ценным источником в области исследования деятельности американских филантропических организаций во времена голода 1921–1923 гг. в Союзе Советских Социалистических Республик.

Ключевые слова: Американская администрация помощи (АРА), голод 1921–1923 гг., украиноязычная пресса Канады, помощь голодающим, украинская диаспора Канады.

UKRAINIAN DIASPORA PRESS OF CANADA ABOUT THE BEGINNING OF THE ACTIVITY OF THE AMERICAN RELIEF ADMINISTRATION IN SOVIET REPUBLICS IN THE TIME OF THE FAMINE 1921–1923

The article analyzes the state of the Ukrainian Diaspora press in Canada in the early 20s. XX century, in the context of coverage of the beginning of the American Relief Administration in the territory of the former Russian Empire, which was under the control of the Bolsheviks. The ARA was related to helping the starving population of Soviet Russia and other Soviet republics during the famine of 1921–1923. It is worth noting quite a significant information company on the coverage of the activities of the ARA that took place in the Ukrainian Diaspora periodicals. The main center for printing Ukrainian-language newspapers in Canada was the city of Winnipeg, which published five periodicals. The first mention of the activities of the ARA on the territory controlled by the Bolsheviks appeared in the Ukrainian-language press of Canada in early August 1921 and with each subsequent month the content related to assistance from the ARA tended to increase. The Ukrainian Diaspora periodicals of Canada played a significant role in informing the Ukrainian society of North America about the state of affairs in overcoming the famine of 1921–1923. Today the information available in these newspapers is a valuable source in the field of research activities of American philanthropic organizations during the famine of 1921–1923 in the republics of the USSR.

Key words: American Relief Administration, ARA, famine of 1921–1923, Ukrainian-language press in Canada, assistance Ukrainian Diaspora in Canada to starving people in USSR.